

Саша МИЛИЋ*

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ ВИЗУЕЛНИХ МЕДИЈА НА ВАСПИТЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Још од најранијих узраста, људска бића су у стању да опонашају друга људска бића и да у њима виде модел којим детерминишу сопствено понашање. Управо понашање модела којима су изложена дјеца најчешће користе као образац за развој сопствених моторичких и социјалних вјештина. Дјеца уче из различитих извора и њихов узор могу бити родитељи, браћа и сестре, вршњаци, али и разни карактери присутни у медијима. Посљедње двије деценије XX вијека донијеле су значајне промјене и у дјечијим интересовањима, те уколико данас бацимо поглед на собу дјецe и младих, видјећемо да су играчке у значајној мјери потиснуте и да њихово мјесто све више заузимају телевизори, видео и двд рекордери, компјутери, видео игрице и сл. Готово да нема значајнијег педагошко-психолошког истраживања које оспорава значај опсервационог учења и краткорочних и дугорочних ефеката које ова врста учења може имати на дјечије понашање. У складу са тим јесте и пуна истраживачка сагласност да насиље присутно у медијима може имати негативне ефекте по васпитање и образовање дјецe и младих и да може водити ка развоју озбиљних облика малољетничке агресивности. Опсервационо учење се врло често одвија неинтенционално, тј. ненамјерно и без постојања свијести да се процес учења уопште и догађа. Неуролози и когнитивни психолози дошли су до сазнања да људски ум често функционише као нека врста асоцијативне мреже у којој су идеје парцијално активирани уз помоћ асоцијативних стимулуса из окружења (Fiske & Taylor, 1984, pp 95). Сусрет са неким догађајем или стимулусом може активирати адекватне

* Доцент, Универзитет Црне Горе

концепте или идеје у људској меморији, а да те врсте утицаја нијесмо ни свјесни. У управо изнесеним сазнањима у великој мјери лежи моћ медија, посебно визуелних медија, који директно или индиректно утичу на креирање наше стварности, а посебно нашег доживљаја реалитета. Једна од најсвеобухватнијих дефиниција медија јесте Маклуанова дефиниција која каже да су то „средства која су људи током своје историје створили да би помоћу њих преносили поруке и тако се међусобно споразумијевали и повезивали” (Кораћ, 1992, стр. 20). Под медијима Маклуан подразумемијева шири опсег облика и средстава интерперсоналне комуникације и укључује говор, писмо, типографију, радио, филм, телевизију. Но, већина теоријских и истраживачких студија, које се данас баве визуелним медијима класификују их у двије категорије, и то: пасивне визуелне медије (филм и телевизија), те интерактивне визуелне медије (видео игре и Интернет). Некада су се визуелни медији називали „живим сликама”. Но данас је тај назив, када су у питању одрасли, увелико превазиђен. Данас смо сви ми одрасли свјесни да у медијима нијесу живе слике. Остаје отворено питање дјечијег доживљаја „живих слика”. Мишљења смо да се може са сигурношћу констатовати да дјечији доживљај визуелних медија и даље остаје на нивоу „живих слика”, тј. да их дјеца доживљавају веома реалистично. Нијесу ријетке ситуације да дјеца у телевизору виде „мале људе или људиће”, да покушавају опонашати одређене облике понашања као да их неко из самог телевизијског апарата посматра, или пак да покушавају остварити способности које им се на медијима презентирају. Стога је велико питање до које мјере визуелни медији могу слободно и маштовито тумачити људско понашање и моћи (нпр. моћ летјења), а да то нема негативне посљедице по дјечији когнитивни развој. Не бисмо смјели из вида изгубити чињеницу дјечије интелектуалне зрелости, тј. незрелости. Специфичности дјечијег доживљаја визуелних медија огледају се у сљедећем:

- „визуелни медиј у првом стадијуму развоја (развој формалних операција), субјективно и не постоји као посебан ентитет у свијету који непосредно окружује дијете” (Кораћ, 1992, стр. 20);

- дијете врши одређену врсту реконструкције когнитивног доживљаја визуелног медија, што ће рећи да дијете врши прераду и адаптацију информација до којих дође путем медија;

- иреалистичност визуелних медија може дјецу довести до бројних заблуда. Те иреалистичне слике могу бити презентиране кроз разне визуелне ефекте, бесмислице, чудовишне изобличености, неочекивана

здруживања која ништа не значе, противурјечност представа, јединство разнородности, надреалистичност, итд.

Главне примједбе на рачун визуелних медија од савремених теоретичара педагогије/психологије нијесу усмјерене генерално против медија, већ се односе на некритичко конзумирање медија и несвјесно примање њихових порука које нас заводе и које заобилазе наше ја. Управо стога, данас се у савременим образовним моделима попут Монтесори система васпитања, Waldorfskog sistema, Step by Step Programa, Head Start Programa и других, врло обазриво приступа употреби визуелних медија у васпитно-образовном процесу и настоји се континуирано вршити селекција медијских материјала који заиста имају едукативну вриједност и који неће имати негативних утицаја по дјечији когнитивни, те социо-емоционални развој.

УТИЦАЈИ ВИЗУЕЛНИХ МЕДИЈА НА ДЈЕЦУ И МЛАДЕ

Када разматрамо проблематику утицаја визуелних медија на дјецу и младе, морамо прије свега констатовати контрадикторну природу модерних визуелних медија. Наиме, „стварајући утисак непосредности и 'животности', неупоредив ни са једним другим медијем, они располажу могућностима стварања лажних порука” (Ивић, 1987, стр. 39). Стога нам најмање два питања остају у великој мјери отворена: 1. Како људски ум, а посебно дјечији ум, излази на крај са овом контрадикторном природом медија? и 2. Како се медијске слике модификују на субјективном плану? Ова отворена питања нам јасно указују да у психолошко-педагошким разматрањима ове проблематике морамо поћи од чињенице да је дијете „наивни” гледалац, тј. неко ко у значајној мјери прихвата понуђене медијске садржаје као истините и у раној узрасној доби ријетко доводи у сумњу оно што посматра на медијима. Тек упоредо са процесом сазријевања, прије свега интелектуалног и емоционалног, могуће је очекивати да дијете лагано постаје критички гледалац и оцјењивач „истинитости” и „правилности” одређених медијских садржаја.

Визуелни медији могу имати значајан утицај на дјечији социо-емоционални развој, што је свакако и један од узрока значајног повећања броја истраживања која се баве проблематиком везе медија и насиља код дјеце и младих. Посебно се у том погледу ставља у посљедње вријеме и све већи фокус на тзв. интерактивне медије, као што су видео-игре и Интернет – који уводе нове начине изложености дјеце и младих различитим облицима насилног понашања. Истраживања о насиљу на телевизији, филмовима, те у видео-играма и музичким спотовима недвосмислено

показују да медијско насиље подиже ниво вјероватноће појаве агресивних облика понашања (Andreson, 2003, pp 81). Прије свега, сматрамо да је неопходно дефинисати сам појам и облике агресивности. Једна од најпроблематичнијих ситуација са којима се васпитачи/учитељи/родитељи у току васпитно-образовног процеса сријећу јесте агресивност. Нажалост, она није само одлика одраслих, а није ни ријетка појава у раном дјетињству. Она готово да обиљежава дјечију свакодневицу и представља саставни дио људског понашања. Агресивност код дјеце раног узраста можемо срести у готово свим активностима, као што су игра, пјевање, смијање, учење итд. Као појавне облике агресивности код дјеце, можемо навести слиједеће: свађе, галама, псовке, ударци, угризи, провокације, вријеђање, отимање и уништавање играчака, чупање за косу, исмијавање, задиркивање, зезање, пријетње, забране другима да се играју, покушаји наметања сопственог мишљења и сл. У принципу, узроке агресивног понашања код дјеце можемо прије свега потражити у одбрани од нечега или борби за нешто. Посматрано дубље, узрок агресивног понашања јесте покушај постизања или очувања одређеног угледа које дијете има у сопственом окружењу, тј. вршњачкој групи. Дијете се може борити и за наклоност и за неку информацију или пак за нечију пажњу. Агресивност се употребљава и у циљу очувања постојећих односа у којима дијете остварује доминацију, или пак у покушају успостављања доминације. Једноставно речено, дијете неријетко прибјегава агресивности у циљу остварења одређених потреба, те стварања осјећаја задовољства и сигурности. Анализирајући поријекло агресивности, Stephan као главни узрок наводи егоистичност и у складу са тим егоистичне облике понашања, који воде ка остварењу властитог циља, без обзира на последице и интересе других особа (У књизи: Winkel, R., 1996, стр. 56). Агресивност се појављује у раном дјетињству, тј. на узрасту дјеце од 1-2 до 10 година, и то управо свуда, на свим мјестима и у свим приликама када се окупе појединци са различитим жељама и интересима, и кад постоји сукоб у циљу разрешења одређене конфликтне ситуације. Резултати бројних научних истраживања спроведених од 1990. г. до данас у Сједињеним Америчким Државама „све јасније показују да агресивно понашање почиње у најранијем дјетињству и да остаје вишеструко стабилно све до младалачке доби” (Winkel, R., 1996, стр. 57). У складу са овим налазима су и анализе америчког теоретичара Лобера, који сматра да је агресивност присутна током цијелог дјетињства и младалаштва, али да има различите облике манифестације, тј. да се током протока времена мије-

њају њени појавни облици. Уопштено говорећи, људску агресивност можемо подијелити у три категорије, и то:

– *физичка агресивност* – борба или физички сукоб у којем се примјењује цијели борбени репертоар са оружјем и без „оружја”. Физички сукоб представља најимпозантнију варијанту агресивности и стога побуђује и највеће интересовање околине и може привући пажњу бројних посматрача. Ове борбе су у раном дјетињству најчешће кратке и снажне, тј. са огромном физичком енергијом која се уноси у њих;

– *вербална агресивност* – вербални сукоби код којих је опасност да се друга особа повриједи толико велика да се могу готово изједначити са физичком агресивношћу, тј. ударцем. По учесталости вербална агресивност је најзаступљенија и на њу отпада преко 50% укупне агресивности. Изражава се псовкама, окривљивањима, вријеђањима, забрањивањем, наређивањем, итд. Вербална агресивност може имати врло снажне и дуготрајне посљедице и сигурно јесте начин да се неко провриједи, одбаци и/или изолује. Она може (али и не мора) бити значајно мање упадљива него што је то случај са физичком агресивношћу;

– *тиха или скривена агресивност* – облик који подразумијева различите врсте одбијања других за нпр. заједничко учење или игру. Овај облик агресивности се врло често потцјењује јер нема изражене начине појављивања и може остати непримијећен од друге дјеце/ученика, као и од стране васпитача/учитеља/родитеља. Агресивност се може овдијати сасвим тихо, али и поред тога може бити врло дјелотворна. Неријетко се дешава да овај облик агресивности претходи осталим двјема категоријама.

ИСТРАЖИВАЧКИ РАДОВИ У ДОМЕНУ НЕГАТИВНИХ УТИЦАЈА ВИЗУЕЛНИХ МЕДИЈА НА ДЈЕЦУ И МЛАДЕ

Један од најбољих предиктора насилничког понашања код одраслих особа јесте постојање агресивног понашања у дјетињству (Huesmann & Moise, 1998, pp. 77). Негативни утицаји визуелних медија на повећање броја и интензитета агресивних облика понашања код дјеце и младих једнако се конзистентно одражавају како на краткорочне појаве агресивности тако и на дугорочне начине испољавања агresiје. Ови ефекти по дјечије понашање се крећу на скали од блажих облика агresiје па све до веома озбиљних облика агresiје са драстичним посљедицама по живот тог дјетета и његовог окружења. Истраживања, такође, јасно указују да краткотрајно излагање дјеце и младих одређеним насилним садржајима у визуелним медијима има за посљедицу јављање блажих облика агresiје, као што су краткотрајни облици физичке агresiје, вербална агresiја, те

агресивне мисли и емоције. С друге стране, дуготрајна изложеност дјеце и младих насиљу на визуленим медијима има за посљедицу агресију не само у краткорочним периодима већ и у каснијим животним добима и готово по правилу укључује различите облике физичке агресије и злостављања у породици. Одређени број научних истраживања доводи у везу дугорочну изложеност дјеце и младих насиљу на медијима са веома тешким облицима насилничког и криминалног понашања, као што су склоност разбојништву, силовањима, те угрожавању живота других особа. Склоност код дјеце и младих да опонашању агресивне облике понашања које посматрају на визуленим медијима, теоретичари психичког развоја описују управо чињеницом да насиље приказано на медијима код дјеце буди велику пажњу, подиже ниво адреналина и изазива повишене емоционалне реакције – што релативно лако може код значајног броја дјеце и младих довести до готово аутоматске тенденције имитирања посматраног насилничког понашања (Malamuth, N. M., 1981, pp 437). У наредном дијелу рада биће дат кратак преглед резултата бројних истраживања о повезаности насиља у медијима и насилничког понашања код дјеце и младих.

Група научника предвођена *Бушманом* је 2001. године извршила истраживање у којем су случајним одабиром формиране двије групе дјеце. Прва група дјеце била је изложена гледању кратког насилног филма, док је друга група дјеце била изложена гледању ненасилног филма. Код дјеце која су била изложена гледању насилног филма, уочени су статистички значајно присутнији облици и вербалне и физичке агресивности, него што је то био случај код дјеце која су била изложена гледању ненасилног филма. Такође је констатовано да су код дјеце која су била изложена гледању насилног филма наведени негативни облици понашања конзистентни с протоком времена и да њихов интензитет није значајно умањен ни после неколико недеља. Слично истраживање спроведено је и на двије групације младих, тинејџера, Констатовано је да, поред општих облика вербалне и физичке агресије, постоји и цијели спектар тзв. скривених облика агресије, попут исказивања аверзије према неким школским друговима, спремност да се дуже вријеме посматра нпр. физички конфликт другова прије него се о томе обавијести наставник, спремност да се и у очигледним насилничким ситуацијама заузима неутралан став, спремност да се нађе неко 'рационално' објашњење за насилничко понашање својих другова итд. *Бјорквист* је 1985. године спровео истраживање којим је дјецу узраста од 5 до 6 година, по националности Финце, изложио гледању насилних и ненасилних филмова. При том су два истраживача оцјењивала понашање обје групације дјеце која су се зајед-

но играла у вртићкој учионици, а да при том нијесу знали која су дјеца била изложена гледању које врсте филмова. Дошли су до закључка да су дјеца изложена гледању насилних филмова имала статистички значајно заступљеније облике физичке агресивности, попут ударања, рвања и сл. Јосепсон је 1987. године случајним избором одабрао 396 дјечака узраста од 7 до 9 година и изложио их гледању насилних, односно ненасилних филмова, прије почетка хокејашке утакмице. Група истраживача која је процјењивала понашање дјечака, слично као и у случају претходног истраживања, није била информисана да су дјечаци били изложени било каквој активности прије утакмице. Запазили су да једна група дјечака (управо она група која је посматрала насилне филмове) показује значајно већи ступањ физичке агресивности која се огледала у сљедећем: генерално већа спремност и лакши улазак у физичку агресивност према другима; велики спектар различитих облика физичке агресивности, као нпр. лактање, обарање других на лед, гурање, чупање за косу, ударање у цјеваницу итд. Овим истраживањем дошло се и до још једног интересантног сазнања. Наиме, дјечаци изложени гледању насилних филмова показивали су и далеко већи ступањ вербалне агресивности, те посебно једног тишег облика вербалне агресивности која се састојала од гунђања и мрмљања разних псовки себи у браду. Истраживачка студија *Донерстеина и Берковица из 1981. године* показала је да су дјечаци значајно спремнији да послуже гледања различитих филмова са насилном сексуалном садржином буду значајно и физички и вербално сексуално агресивнији према дјевојчицама и спремнији да их провоцирају. Изложеност насилним садржајима кроз медије код дјеце и младих у значајној мјери утиче и на промјену начина размишљања и система вриједности, јер истраживања показују да ти млади људи због изложености насиљу кроз медије лакше прихватају насиље као појаву (*Huesmann & Guerra, 1997*), да су склони да повјерују да су њихове жртве „лоши људи” и да је њихово кажњавање праведно (*Berkowitz, 1965*), да чешће друге људе виде као непријатеље (*Dodge & Frame, 1982*), те да значајно чешће фантазирају о различитим насилним акцијама (*Rosenfeld et al., 1982*).

У лонгитудиналној студији спроведеној на дјечацима и дјевојчицама узраста од 7 до 16 година, у два града средњег запада САД, екипа истраживача предвођена *Милавским, 1982. је* године мјерила ефекте телевизијског насиља на агresiју. Мјерена је појава озбиљних облика физичке агresiје и делинквенције. Дјеца и млади који су чинили узорак истраживања интервјуисани су у пет наврата у периоду од три године (1970-1973). Констатовано је да постоји значајан ступањ корелације између гле-

дања насилних садржаја на телевизији и повишеног нивоа агресије код свих испитиваних узраста. Амерички психолог *Центервал* (1992) бавио се истраживањем корелације између пораста нивоа насиља у друштву са увођењем телевизије. Истраживање је спроведено у САД, Канади и Јужноафричкој Републици и показало је да постоји значајан ниво корелације, тј. да је увођење телевизијских програма директно проузроковало статистички значајно увећање нивоа агресије и разних облика криминалитета у друштву. Слично Центервалу, канадски психолог *Вилијамс* (1986) дошао је до сличних сазнања. Он је поредио ниво дјечије агресије у четири канадске локалне заједнице, од којих је у двије управо уведен телевизијски програм, док у преостале двије ТВ програм није био уведен. Истраживање је показало да постоји значајан ступањ корелације између увођења ТВ програма и пораста дјечије агресивности. Мањи број истраживачких студија (*Масаулау*, 1971) спроведен је и на тему утицаја насилних сцена из информативних емисија (вијести, дневник и сл.) на пораст дјечијег насиља и насиља у друштву уопште. Нађени су одређени елементи корелације, но ниједно од ових истраживања није дошло до статистички значајног ступња корелације између ове двије појаве те се ова врста утицаја може само условно посматрати.

Као предмет истраживања о могућим утицајима на пораст агресије код дјеце и младих, нашли су се и музички спотови, те саме музичке нумере. Као разлог за ова истраживања наведено је да су бројни музички видео-спотови неријетко набијени насиљем, или пак обилују различитим врстама антисоцијалних порука. *Баронган и Хол* (1995) утврдили су да чак и музичке нумере са антисоцијалним порукама, али без видео-спотова, могу у значајној мјери утицати на пораст насиља код дјеце и младих. А утицај даље значајно расте уколико су те музичке нумере праћене видео-спотовима који такође имплицитно или експлицитно промовишу антисоцијално понашање. *Донсон, Џексон и Гато* (1995) су такође дошли до сличних истраживачких закључака. Наиме, они су утврдили да изложеност дјеце и младих насилним реп музичким видео спотовима може проузроковати повећање броја насилних облика понашања. *Робертс, Кристенсон и Ђентиле* (2003) пронашли су позитивну корелацију између количине гледања MTV (Music Television) и физичких борби код ученика III, IV и V разреда основне школе. Даље, они су утврдили да су дјеца која у великој мјери гледају MTV од стране својих школских другова оцијењена као више вербално агресивна, више скривено агресивна, те више физички агресивна.

Значајно мјесто у истраживачким радовима о утицају визуелних медија на агресивност код дјеце и младих, по броју и опсегу, заузимају истраживања посвећена негативним утицајима видео-игара. Генерална оцјена бројних истраживања говори да насиље у видео-игрицама и негативни утицаји по дјечије понашање чак надмашује негативне утицаје које имају музички видео-спотови са насилном садржином. Онако озбиљна оцјена је свакако јак сигнал за бригу свих који се баве васпитањем и образовањем, почев од родитеља, преко просвјетних радника, па све до оних који креирају образовну и културну политику друштва. „Постоји неколико разлога за то. Прво, дјеца проводе све већу количину времена играјући видео игрице. Друго, велики дио видео-игрица садрже значајну количину насиља. Треће, у већини случајева дјеца су радије активни учесници у видео-игрицама, него посматрачи, што може утицати на повећање ризика од појаве агресивног понашања код њих” (Anderson, 2003, pp 90). Anderson и Dill су 2000. године спровели истраживање којим је опсервирано понашање младих који су у дужем временском периоду били изложени видео-игрицама са насилничком садржином. Поред посматрања ових младих људи, истраживање је укључило у одређену врсту интроспекције, тј. доживљаја самих себе и описа доминантних осјећања и мисли код ових младих људи. Резултати истраживања су заиста онеспокојавајући, јер је систематско праћење и посматрање показало да код ове групације младих постоје значајни елементи малолетничке делинквенције, а и сами млади људи/испитаници потврдили су да код себе препознају сљедеће особине: склоност ка ударању или повређивању других, спремност напада на друге са идејом да му се нанесе озбиљне повреде или чак да се он/она убије, спремност да се учествује у оружаним обрачунима итд. Истраживање је показало да је свеукупна корелација између изложености насилним видео-игрицама и насилничког понашања статистички значајна на нивоу 0,05. Општи закључак о негативним утицајима видео-игрица на пораст агресивности код дјеце јесте да се он може мјерити или поредити са оним нивоом негативних утицаја које имају телевизијски програми.

Сигурно је да базичне теоретске принципе и сазнања до којих се дошло кроз бројна истраживања о негативним утицајима медија као што су филм, телевизија и видео-игре на васпитање и образовање дјеце и младих, можемо у великој мјери примијенити и на потенцијалне негативне утицаје Интернета. Међутим, неопходно је истаћи да до сада није било оспежнијих лонгитудиналних истраживања која су за циљ имала утврђивање везе између изложености насиљу путем Интернета и по-

раста насилничког понашања, осјећања, ставова и увјерења код дјеце и младих. Но, свакако, с обзиром на то да се ради о интерактивном визуелном медију који обилује видео-материјалима (филмови, видео-записи, видео-клипови, фотографије и сл.), можно са великим ступњем сигурности претпоставити да би негативну утицаји могли бити слични они-ма које узрокују претходно наведени визуелни медији.

У педагошко-психолошким савременим теоријама недвосмислено је истакнуто да дјеца уче не само специфичне облике понашања од модела (родитеља, вршњака, карактера или ликова из медија итд.) већ такође усвајају и генерализоване, комплексне социјалне системе и правила понашања, као нпр. цијели систем правила о томе како разумијемо, како интерпретирамо, те на који начин рјешавамо различите социјалне ситуације, укључујући и конфликте (Andreson, 2003, pp 95). Једном усвојени, ови комплексни социјални системи служе нам као нека врста когнитивних водича за будуће понашање. На примјер, посматрајући насилништво међу људима, дјеца могу научити да и агресија може бити начин разрешења интерперсоналних конфликта.

Чињеница да потенцијални негативни утицаји визуелних медија на васпитање и образовање дјеце и младих, као и на комплетно друштво, већ деценијама привлаче пажњу истраживача широм свијета, као и чињеница да је број ових истраживања енорман, јасно указује на закључак да су потенцијални негативни утицаји присутни. Међутим, вишедеценијска присутност ове тематике у истраживањима указује и на чињеницу да васпитно-образовни системи широм свијета нијесу успјели да пронађу адекватне начине реакције и превенирања ових негативних утицаја. Даље, ово такође указује на тенденцију да сами визуелни медији недовољно пажње поклањају овој проблематици и да се неријетко комерцијални моменти стављају далеко испред културних, образовних и општецивизацијских критеријума о томе којим врстама медијских садржаја и до које мјере можемо изложити дјецу и младе. Но, чини се да можда највише забрињавају двије тенденције када су у питању негативни утицаји визуелних медија: а) све већа бројност, готово експанзија, насилничких медијских садржаја; б) одсуство било какве координиране и свеобухватније акције различитих институција друштва, те родитеља и просвјетних радника с циљем спречавања ових појава. Мишљења смо да би проблематику негативних утицаја визуелних медија на васпитање и образовање дјеце и младих у наредним годинама свакако требало и све више фокусирати, не само на општу проблематику о агресивности већ и о пуно суптилнијим, али такође веома болним, подјелама и не-

правдама које постоје у друштву и чијој промоцији неријетко визуелни медији значајно доприносе. Наиме, свједоци смо да значајан број визуелних медија врло „предано” ради на „промоцији” хијерархијских односа у друштву са јасно дефинисаним доминантним или привилегованим групама, а такође и јасно дефинисаним подређеним и непривилегованим друштвеним групацијама на другој страни. Неријетко се визуелни медији нађу и у улози промотера различитих врста стереотипа и предрасуда, што посебно може имати негативне посљедице по васпитање и образовање дјеце и младих у мултиетничким, мултикултурним и мултиконфесионалним друштвима, какво је између осталог и црногорско друштво. О евентуалним негативним васпитно-образовним обрасцима, који се пропагирају путем визуелних медија код нас у Црној Гори, није нам познато да је било значајнијих истраживачких и научних радова.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Започета дјечија агресивност не може се краткотрајно потиснути, што налаже готово аутоматску реакцију од стране родитеља/васпитача/учитеља. Но, реакција одраслих може у том тренутку бити само сузбијајућа, тј. усмјерена само на заустављање сукоба, док разјашњавање и расправа о узроку сукоба могу услједити касније, у тренутку који за то буде одговарајући. Ово управо стога што агресивност захтијева заустављање става, и то истог тренутка. Управо у овоме лежи разлог због кога она смета. Важно је знати да агресивно расположење може бити врло дуготрајно и стога је, сем сузбијања њеног појавног облика – борбе, вријећања или одбијања, неопходно касније се вратити и са дјецом и младима покушати расправити узроке сукоба. Истраживања показују да су родитељи врло склони да проблеме превазилажења агресивности њихове дјеце препусте образовним институцијама (Haug-Schnabel, 1997, стр. 18). Но, чињеница је да просвјетни радници нијесу у могућности да рјешавају ове проблеме, јер њихови узроци и манифестације се интензивно дешавају и ван васпитне установе, тј. код куће, на игралишту, улици, у друштву итд. Стога се као неминовност намеће интензиван рад са родитељима ове дјеце и настојање да се заједничким радом дође до стратегије односа према агресивности код дјеце и младих, као и настојање да одрасли досљедно и идентично /или слично/ реагују на дјечију агресивност. Све присутнији појам у педагошкој и психолошкој науци, али и у свакодневној конверзацији, јесте појам „емоционалне десензибилизације”, који се користи на пуно различитих начина и готово да нема неког свеобухватног и општеприхваћеног тумачења овог појма. Но, уопштено

дефинишући овај појам, могли бисмо под „емоционалном десензибилизацијом” подразумевати слједеће – смањен ниво психолошке реакције на опсервацију насиља или размишљање о њему. Емоционална десензибилизација јавља се као посљедица, између осталог, и прекомјерног гледања насиља на визуелним медијима и неминовно води ка нижем квалитету интерперсоналне комуникације, отуђењу и дехуманизацији друштва. Емоционално десензибилизовани људи постају у значајно већој мјери равнодушни према насиљу које је све присутније у нашем окружењу и у нашим животима и код њих долази до одређене врсте психолошке ерозије и одсуства воље да се реагује на негативне и насилничке догађаје чији смо ниједи свједоци. Поред негативних утицаја на емоционални развој дјеце и младих, свакако да не би требало превидјети и негативне утицаје које интензивно конзумирање визуелних медија има и по физичко здравље дјеце. Наиме, коришћење визуелних медија неминовно доводи до физичке пасивизације дјеце и младих, те у складу са тим и до бројних негативних утицаја на дјечији организам, попут поремећаја кичме, вида, те појаве тромости, гојазности и сл.

И на крају, наравно да није могуће очекивати културолошки и образовно коректне медије уколико цијело друштво није демократски оријентисано и уколико не ради константно на успостави и унапређењу људских и дјечијих права. Квалитет онога што медији, а посебно визуелни медији, нуде, у великој ће мјери зависити и од тога до које је мјере једно друштво инклузивно и партиципативно оријентисано, тј. до које мјере се у друштву поштују различитости и у којој мјери је различитим друштвеним групацијама омогућен уплив на разне друштвене токове, а самим тим и у медијима.

ЛИТЕРАТУРА

Anderson, C. A. et al: *The Influence of Media Violence on Youth*, American Psychological Society Journal, vol. 4, no. 3, dec. 2003;

Anderson, C. A. & Dill, K. E.: *Video games and aggressive thoughts, feelings and behaviour in the laboratory and in the life*, Journal of Personality and Social Psychology, 78, 2003, pp. 772-790;

Barongan, C. & Hall, G. C.: *The influence of misogynous rap music on sexual aggression against women*; Psychology of Woman Quart, no. 19, 1995, pp. 195-207;

Berkowitz, L.: *Some aspects of observed aggression*; Journal of Personality and Social Psychology, no. 2, 1965, pp. 359-369;

- Bjorkqvist, K.: *Violent films, anxiety and aggression*, Helsinki: Finnish Society of Science and Letters, 1985;
- Bushman, B. J. & Anderson, C. A.: *Media violence and American public: Scientific facts versus media misinformation*, *American Psychologist*, no. 56, 2001, pp. 477-489;
- Centerwall, B. S.: *Television and violence*; *Journal of the American Medical Association*, no. 267, 1992, pp. 3059-3063;
- De Mey, K. et al: *Prevention of antisocial behaviour: starting at (pre-)conception?*, Gent: University of Gent, 2000.
- Donnerstein, E. & Berkowitz, L.: *Victim reactions in aggressive erotic films as a factor in violence against women*, *Journal of Personality and Social Psychology*, no. 41, 1981, pp. 710-724;
- Fiske, S. T. & Taylor, S. E.: *Social cognition*, Reading: Addison-Wesley, 1984;
- Freire, P.: *Pedagogy of the Oppressed*, London: Penguin Books, 1996;
- Haug-Schnabel, G.: *Agresivnost u dječijem vrtiću*, Zagreb: Educa, 1997;
- Huesmann, L. R. & Guerra, N. G.: *Children's normative beliefs about aggression and aggressive behaviour*; *Journal of Personality and Social Psychology*, no. 72, 1997, pp. 408-419;
- Huesmann, L. R. & Moise, J.: *The stability and continuity of aggression from early childhood to young adulthood*, In D. J. Flannery & C. R. Huff (Eds): *Youth Violence*, Washington DC: American Psychiatric Press, 1998, pp. 73 – 95);
- Ivić, I.: *Čovjek kao animal symbolicum*, Nolit, Beograd 1987;
- Johnson, J. D., Jackson, L. A. & Gatto, L.: *Violent attitudes and deferred academic aspirations*; *Basic and Applied Social Psychology*, no. 16, 1995, pp. 27-41;
- Josephson, W. L.: *Television violence and children's aggression*; *Journal of Personality and Social Psychology*, no. 53, 1987, pp. 882-890;
- Korać, N.: *Vizuelni mediji i saznavni razvoj djeteta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1992;
- Malamuth, N. M. et al: *The Effects of Mass media Exposure on Acceptance of Violence against Women*, *Journal of Research in Personality*, no. 15, 1981;
- Milavsky, J. R. et al.: *Television and aggression – results of a panel study*, In D. Pearl et al. (Eds): *Television and behaviour*. Washington, DC: Government Printing Office, 1982, pp. 138-157;
- Roberts, D. F., Christenson, P. G. & Gentile, D. A.: *The effects of violent music on children and adolescents*, In D. A. Gentile (Ed): *Media violence and children*, Westport, CT: Praeger, 2003, pp. 153-170;
- Rosenfeld, E. et al: *Measuring patterns of fantasy behaviour in children*; *Journal of Personality and Social Psychology*, no. 42, 1982, pp. 347-366;
- Schwartz, D., Dodge, K. A. & Coie, D. J.: *The emergence of chronic peer victimization in boys' play ground*, U časopisu: „Child Development”, 64/1993;
- Williams, T. M. (Ed.): *The impact of television: a natural experiment in three communities*, New York: Praeger, 1986;
- Winkel, R.: *Djeca koju je teško odgajati*, Educa, Zagreb 1996.

Saša MILIĆ

NEGATIVE INFLUENCE OF VISUAL MEDIA
ON UPBRINGING AND EDUCATION*Summary*

Problems in behavior of children and young people have become the most common forms of mental health disorder around the globe. There is a recent estimate that the number of children with anti-social forms of behavior is about 5 to 15 %, in some cases even 20% of the whole population. Also, in recent decades, we perceive a constant increase in number of children and young people who demonstrate clearly visible forms of anti-social behavior. In the last decades of 20th century, number of scientific studies also increased significantly. Corpus of knowledge about the factors that cause and support anti-social knowledge, subsequently, flourished. Apart from the fact that anti-social behavior of children and young people has serious consequences, such as increase of criminal behavior in society, creating unsafe climate in society and other, it also has serious negative economic effects as well. Numerous calculations were made in Benelux countries in the period 1990-1999 concerning the amount of money spent on various programs of treating and improving anti-social behavior. The outlays have shown that costs of treatment, chiefly prevention and re-socialization programs facilitated by various institutions, can be enormous and rise up to 22.000 Euros per single person. (De Mey et al., 2000, pp. 5).

Contemporary society brought increase in number of risk factors that cause anti-social behavior of children and young people. A significant place in this specter is occupied by children and young people's over-exposure to violent content and scenes in visual media. Negative influences of visual media on the increase of number and intensity of aggressive forms of behavior of children and young people are consistently reflecting on both short-term occurrences of aggression and long-term manifestations of aggressive behavior.

These effects on child's behavior vary from mild forms of aggression to the very serious ones with drastic consequences on the very child's life and the lives of others from his/her vicinity.